

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 10 februari 1938 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om avlösning av avgälder från de till skatte försålda så kallade halländska kyrkohemmanen, m. m.

Genom en den 23 december 1937 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 29, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) L a g

om avlösning av avgälder från de till skatte försålda så kallade halländska kyrkohemmanen.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Landgille och ränta i följd av skatteköp, vilka åvila hemman som blivit till skatte löst enligt bestämmelserna i kungörelsen den 11 september 1863 angående försäljning till skatte av de s. k. halländska kyrkohemmanen, skola i enlighet med vad nedan sägs avlösas mot ersättning i penningar då det påkallas av kronan.

2 §.

Ersättningen skall uppgå till tjugu gånger avgälden, varvid till grund för beräkning av ersättningen för räntan ävensom för landgillet, där detsamma utgår i smör, skall läggas senast fastställda tioåriga medelmarkegångspris. Ersättningen skall förskjutas av statsmedel.

Såsom avbetalning å förskjuten ersättning skall fastighetens ägare årligen erlägga ett för varje år lika belopp, så bestämt, att det förskjutna beloppet är tjugutvå år från förskottets utgivande till fulla betalt till statsverket.

3 §.

Ärende angående avlösning av avgäld, varom i 1 § sägs, upptages av Konungens befallningshavande. Kronan företrädes av kammaradvokatfiskals-ämbetet, som det åligger att påkalla avlösning.

4 §.

Har framställning om avlösning inkommit, give Konungens befallningshavande avgäldstagaren och ägaren av fastigheten tillfälle att yttra sig över ansökningsen. Har fastigheten blivit av en till annan överlåten, må ansökningsen, innan nye ägaren sökt lagfart, med laga verkan delgivas förre ägaren.

Är ägare av fastigheten å okänd ort eller fjärran och kan han förty ej bevaka sin rätt, förordne, på anmälan av Konungens befallningshavande, rätten i den ort där fastigheten är belägen god man som avses i lagen om förmynderskap att i fråga om avlösningen företräda den bortovarande.

5 §.

Konungens befallningshavande skall fastställa ersättningen och föreskriva från och med vilket kalenderår avgälden skall upphöra att utgå; skolande, där ej förhållandena till annat föranleda, tiden för avgäldens upphörande bestämmas till ingången av kalenderåret närmast efter det beslutet vunnit laga kraft. Konungens befallningshavande give ock tillkänna, vad fastighetsägaren har att iakttaga i fråga om erläggande av avbetalning å det belopp, statsverket förskjuter.

Beslutet varde genom Konungens befallningshavandes försorg delgivet avgäldstagare och avgäldsgivare samt kammaradvokatfiskalsämbetet.

Besvär över Konungens befallningshavandes beslut må anföras hos kammarkollegiet.

6 §.

För de årliga avbetalningsbelopp, som jämlikt 5 § bestämts, åtnjute statsverket lika rätt i den fastighet, från vilken avgälden utgått, som för avgäld av fast egendom varom i 17 kap. 6 § handelsbalken sägs.

7 §.

Sedan Konungens befallningshavandes beslut vunnit laga kraft, låte Konungens befallningshavande införa meddelande om beslutet i länskungörelserna; insände ock till inskrivningsdomaren anmälan om förskottet samt de årliga avbetalningsbeloppen, och varde å nästa inskrivningsdag anteckning därom införd i inteckningsprotokollet och fastighetsboken.

När förskjutet belopp blivit till fullo betalt, skall ock anmälan härom göras och antecknas enligt vad nyss sagts.

8 §.

Konungens befallningshavande utbetale vid början av det kalenderår, från och med vilket avgälden skall upphöra att utgå, ersättningen till vederbörande kyrkoråd.

Ersättningsbeloppet skall, där Konungen ej annorlunda förordnar, fonderas och fondens avkastning användas till det ändamål, vartill avgälden varit anslagen.

Sedan avlösning skett, skall anteckning om förhållandet göras i jordeboken.

9 §.

Fastighetens ägare vare berättigad att när som helst, sex månader efter uppsägning, inbetala hela det å förskottet återstående beloppet.

Denna lag skall träda i kraft den 1 juli 1938.

Genom denna lag upphäves förordningen den 20 november 1908 (nr 138 s. 3) angående avlösning av avgälder från de till skatte försålda så kallade halländska kyrkohemmanen.

2) L a g

angående ändring av 8 § lagen den 18 juni 1926 (nr 336) om sammanläggning av fastigheter å landet.

Härigenom förordnas, att 8 § lagen den 18 juni 1926 om sammanläggning av fastigheter å landet skall erhålla följande ändrade lydelse:

Häftar fastighet, varom fråga är, för frälseränta eller för avgäld från till skatte försålt halländskt kyrkohemman eller för lån, som av allmänna medel lämnats för beredande av odlingsföretag, eller för förskott av dylika medel för avlösning av frälseränta eller för avlösning av avgäld, som nyss nämnts, eller för ersättning, varom förmåles i lagen om säkerhet för utbekommande av vissa ersättningar i anledning av laga skifte eller annan jorddelningsförrättning, och vilar ej ansvar för samma ränta, avgäld, lån, förskott eller ersättning jämväl å den eller de övriga fastigheterna, då må sammanläggning icke äga rum, såframt icke den, som på grund av inteckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i annan av fastigheterna äger säkerhet för fordran eller annan rättighet, medgivit sammanläggningen.

Denna lag skall träda i kraft den 1 juli 1938.

3) L a g

angående ändring av 4 kap. 3 § lagen den 12 maj 1917 (nr 269) om fastighetsbildning i stad.

Härigenom förordnas, att 4 kap. 3 § lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad¹ skall erhålla följande ändrade lydelse:

Häftar fastighet, varom fråga är, för frälseränta eller för avgäld från till skatte försålt halländskt kyrkohemman eller för lån, som av allmänna me-

¹ Senaste lydelse, se SFS 1921: 199.

del lämnats för beredande av odlingsföretag, eller för förskott av dylika medel för avlösning av frälseränta eller för avlösning av avgäld, som nyss nämnts, och vilar ej ansvar för samma ränta, avgäld, lån eller förskott jämväl å de övriga fastigheterna, må sammanläggning ej äga rum, såframt ej den, som på grund av in-teckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken i någon av sistnämnda fastigheter äger säkerhet för fordran eller annan rättighet, medgivit sammanläggningen.

Denna lag skall träda i kraft den 1 juli 1938.

I fråga om de skäl, som ligga till grund för de framlagda lagförslagen, får utskottet i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan hänvisa till propositionen.

Lagförslagens tillkomst.

Med anledning av en inom riksdagens andra kammare år 1931 väckt motion, nr 241, vari hemställdes att utredning måtte verkställas på vad sätt landskyld och landgille samt andra jämförliga uråldriga skattepålagor på effektivare sätt än som skedde skulle kunna avskrivas eller avlösas, har riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 4 juni 1931, nr 347, anhållit att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om utredning i det i motionen angivna syftet samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Vid den i anledning av riksdagens berörda skrivelse inom finansdepartementet igångsatta utredningen har den av chefen för nämnda departement med stöd av Kungl. Maj:ts den 8 december 1933 givna bemyndigande tillkallade sakkunnige, kammarrådet H. Skoglund, upptagit jämväl frågan rörande effektivare avlösning av de från de skatteköpta halländska kyrkohemmanen utgående avgälderna. Sedan utredningen i denna del slutförts, har den sakkunnige med skrivelse den 31 mars 1936 till chefen för finansdepartementet överlämnat en promemoria med lagförslag i ämnet.

Över lagförslagen med tillhörande promemoria hava yttranden avgivits av kammarkollegiet, länsstyrelsen i Hallands län samt domkapitlet och stiftsnämnden i Göteborgs stift. I yttrandena hava förslagen lämnats utan erinran.

Inom justitiedepartementet hava därefter i huvudsaklig anslutning till den sakkunniges förslag upprättats de nu framlagda lagförslagen. Lagrådet, som hörts över förslagen, har lämnat desamma utan erinran.

Uppkomsten och beskaffenheten av avgälderna.

De från de skatteköpta halländska kyrkohemmanen utgående avgälderna bestå av dels *landgille* och dels *ränta i följd av skatteköp* samt erläggas till kyrkor eller till avlöning av prästerskap eller klockare.

Landgillet har sin uppkomst i landboförhållandet och motsvarade från början den årliga avgift, som brukare av annans jord hade att erlägga till jordens ägare. Landgillet, som i Halland mestadels utgjordes i smör, kom, sedan Halland övergått till Sverige, att i kronans jordeböcker ingå i en summa med jordeboksräntan, dock utmärktes landgillet genom anteckning om landgilletagaren. Vid den genom kungl. kungörelsen den 11 maj 1855 påbjudna ränteförvandlingen, som endast avsåg kronans grundräntor, blevo kyrkornas och prästernas landgillen, såsom ej utgörande någon av kronan överlåten rättighet, frånskilda jordeboksräntan och under titel landgille samt med angivande av landgilletagaren endast anmärkta i jordeböckerna. Vid tillämpning av kungl. förordningen den 23 juli 1869 angående förändring av grundräntor och kronotionde — vari bestämdes, att indelta och anordnade ränte- och kronotiondeanslag skulle med vissa undantag indragas till statsverket emot ersättning medelst statsanslag i penningar — förklarade också kammarkollegiet, att landgillena vore sådana avgifter, som kyrkor och prästerskap betingat sig av hemman och lägenheter och som icke kunde anses såsom sådana anordnade räntor, som i 1869 års förordning åsyftades.

Vad härefter angår den andra av de båda ifrågavarande avgälderna, ränta i följd av skatteköp, må följande här anmärkas. Utom landgille hade landbon att till den, av vilken gården legts, vid tillträdet erlägga städja för rätten att få bruka hemmanet. I fråga om rätten att bortstädja kyrkohemmanen i Halland synes, sedan landskapet blivit svenskt, så småningom stor osäkerhet hava uppstått huruvida denna rätt tillkomme kronan eller vederbörande kyrka. Till förekommande av vidare tvister om kronans och kyrkornas rätt till hemmanen samt till beredande för hemmansinnehavarna av en på bestämda oföränderliga villkor tryggad besittningsrätt till desamma, beslöto slutligen statsmakterna år 1863, att kronan skulle avstå från anspråk på hemmanen, samt att dessa skulle få skatteköpas av åborna. Genom Kungl. Maj:ts kungörelse den 11 september 1863 (nr 48 s. 1) förordnades sålunda att de halländska kyrkornas hemman, till vilka ej vidare skulle för kronan väckas anspråk på äganderätt, finge, så framt kyrkans äganderätt ej kunde med köpe- eller donationsbrev styrkas och de ej vore anslagna till boställen, stom-, annex- eller mensalhemman, lösas till skatte av åbon eller, där hemmanen voro utarrenderade, av arrendatorn. Villkoren för denna skattelösen voro följande. I stället för erläggande av skatteköpeskilling skulle hemmanet åsättas en årlig spannmålsränta, motsvarande efter medelpris under det år då skattelösen söktes två femtedelar av det från hemmanet utgående årliga landgillet. Därjämte skulle, i den ordning och efter de grunder som för bestämmandet av maximiarrende funnes stadgade i kungl. brevet den 26 april 1826 och med fästat avseende å övriga hemmanet ålagda utskylder, en viss årlig, i spannmål bestämd ränta åsättas hemmanet. Kyrka eller präst, som ensam åtnjutit landgille av hemmanet, skulle ock ensam jämte landgillet få uppbära omförmälda räntor, men, där landgillet var delat emellan flera, skulle räntorna åtnjutas i förhållande till varderas andel i landgillet. För sålunda

skatteköpt hemman skulle de nya räntorna, i avseende varå de i allmänhet stadgade grunder för räntors utgörande skulle tjäna till efterrättelse, införas i jordeboken under gemensam titel: 'ränta i följd av skatteköp', och därest hemmanet varit i jordeboken upptaget såsom krono, skulle detsamma däri omföras till skatte.

Gällande bestämmelser om avlösning av avgälderna.

Kungl. Maj:t framlade för 1908 års riksdag förslag rörande avlösning av de landgillen och räntor, som utgingo från de till följd av 1863 års kungörelse skattessålda hemmanen. Sedan detta förslag blivit av riksdagen med viss ändring antaget och kyrkomötet, såvitt anginge till präst eller klockare utgående avgäld, godkänt samma förslag med den av riksdagen beslutade ändringen, utfärdades den 20 november 1908 förordning (nr 138 s. 3) angående avlösning av avgälder från de till skatte försålda så kallade halländska kyrkohemmanen. Därigenom förordnades bland annat, att ägare av hemman, vilket blivit till skatte löst i enlighet med bestämmelserna i kungörelsen angående försäljning till skatte av de så kallade halländska kyrkohemmanen den 11 september 1863, finge friköpa sig från skyldigheten att utgöra hemmanet åliggande landgille och 'ränta i följd av skatteköp' mot erläggande av ett penningbelopp, som i årlig ränta efter fem procent lämnade en avkastning lika med summan av berörda avgälder. Till grund för beräkning av löseskillingen för spannmålsräntan ävensom för landgillet, då detsamma utginge i smör, skulle läggas senast fastställda medelmarkegångspris enligt litt. C i länets markegångstaxa. Löseskillingen för ifrågavarande avgälder finge fördelas till betalning under en tid av sex år med lika belopp årligen jämte ränta efter fem procent å oguldet kapital, under villkor att för amorteringens fullgörande ställdes säkerhet av viss angiven beskaffenhet. Sedan inlösen skett, skulle anmälan därom göras hos länsstyrelsen för vederbörlig anteckning i jordeboken.

Ehuru berörda bestämmelser medfört, att ett icke ringa antal avgäldsbelopp blivit avlösta, utgår dock fortfarande avgäld från ett jämförelsevis stort antal fastigheter. Antalet avgäldspliktiga egendomar (jordeboksenheter) uppgick före 1908 års förordning till 124 stycken och sammanlagda beloppet av avgälderna utgjorde, landgillen 4 kronor 87 öre i penningar och 3,112.83 kilogram smör samt skatteköpsräntor 2,306.3 hektoliter spannmål, hälften råg och hälften korn. Enligt i kammarkollegiets exemplar av jordeboken förda anteckningar samt vissa av länsstyrelsen i skrivelse till kammarkollegiet den 6 juni 1936 gjorda rättelser har antalet med avgäld besvärade jordeboksenheter nedgått till 56 stycken och sammanlagda avgäldsbeloppet till 2 kronor i penningar, 1,174.57 kilogram smör och 914.75 hektoliter spannmål motsvarande en avlösningssumma, för landgillena av 63,896 kronor 60 öre och för skatteköpsräntorna av 203,623 kronor eller tillhopa 267,519 kronor 60 öre, persedlarna därvid beräknade efter 1935 års tioåriga medelmarkegångspris litt. C. I medeltal belöper således på varje fastighet en avlösningssumma av 4,777 kronor 13 öre.

Förslagens innehåll.

Förslaget till lag om avlösning av avgälder från de till skatte försålda s. k. halländska kyrkohemmanen innebär i korthet följande. I 1908 års förordning avsett landgille och ränta i följd av skatteköp skola liksom nu kunna avlösas mot ersättning i penningar uppgående till 20 gånger avgäldens belopp. Avlösningen skall emellertid påkallas av kronan, som därvid företrädes av kammaradvokatfiskalsämbetet, och ersättningen skall förskjutas av statsmedel. Sådant förskott skall utlämnas räntefritt och återbetalas under loppet av 22 år. För de årliga avbetalningsbeloppen skall statsverket åtnjuta samma förmånsrätt i fastigheten som för avgäld, varom sägs i 17 kap. 6 § handelsbalken. I fråga om själva förfarandet skola i stort sett gälla samma regler, ehuru något förenklade, som för avlösning av frälseränta enligt lagen den 8 november 1912 angående avlösning av vissa frälseräntor.

Förslagen till lagar angående ändring av 8 § lagen om sammanläggning av fastigheter å landet och 4 kap. 3 § lagen om fastighetsbildning i stad innefatta bestämmelser, att vad i angivna lagrum finnes föreskrivet om nu ifrågavarande avgälder skall gälla jämväl förskott, som av statsverket lämnats för avgäldernas avlösning.

I propositionen omnämner *föredragande departementschefen* till en början, att den vid 1931 års riksdag väckta frågan om avskrivning eller avlösning av landskyld och landgille — i enlighet med en till 1937 års riksdag avlåten proposition, nr 235, vilken bifallits av riksdagen — lösts på det sätt, att staten skall inlösa landskyld och sådant landgille, som utgår av fastighet utan att rätten till landgille's uppbärande motsvaras av äganderätt till jord. Vidare anför departementschefen bland annat följande:

»Jämväl nu ifrågavarande avgälder från de s. k. skatteköpta halländska kyrkohemmanen utgöra liksom landgille och landskyld samt andra dylika orubbliga räntor en olämplig börda på fastigheterna och böra därför bringas att upphöra. Ehuru de bestämmelser, varigenom avgäldernas upphörande möjliggjorts, varit gällande i nära 30 år, hava bestämmelserna visat sig icke vara tillfyllest för avgäldernas fullständiga avlösning. Ytterligare åtgärder för uppnående av detta syfte torde därför vara av behovet påkallade. Icke heller beträffande dessa avgälder torde önskemålet om avgäldernas fullständiga avlösning kunna vinnas utan ekonomisk medverkan från statens sida. Då avgälderna icke hava natur av grundskatt utan, åtminstone till den del de motsvara de vid skatteköpen åsatta räntorna, utgöra vederlag för köpeskilling, lär emellertid staten icke såsom beträffande landskyld och landgille böra inlösa desamma. Däremot torde staten böra på det sätt för avgäldsgivarna underlätta avlösningen, att staten åtager sig att förskottera avlösningsbeloppet. Till den avlösning, som äger rum enligt lagen om avlösning av vissa frälseräntor, gäldar staten i regel en fjärdedel av avlösningsbeloppet samt lämnar förskott å återstoden, vilket förskott jämte ränta efter fyra procent skall amorteras under loppet av 40 år.

Storleken av statsbidraget har avpassats så, att annuiteten å det förskottade beloppet i regel något understiger och i varje fall icke överstiger det årliga frälseräntebeloppet. Enligt förevarande förslag till avlösning av avgälderna från de halländska kyrkohemmanen skall staten icke gälda någon del av avlösningens beloppet men i stället skall ränta å förskottet icke beräknas. Härigenom vinnes den fördelen, att förskottet utan någon ökning i jordägarens avgiftsskyldighet blir inbetalt under avsevärt kortare tid än vad som är fallet med de för frälseränteavlösningen lämnade förskotten. Även om den ränteförlust, som härigenom åsamkas statsverket, icke till fullo uppväges därigenom att staten undgår att gälda någon del av avlösningssumman, torde nämnda förhållande icke böra utgöra hinder mot den föreslagna anordningen. Att märka är nämligen att de i avgälderna ingående landgillebeloppen, såsom utgående av fastigheter vilka icke längre tillhöra kyrkorna, i viss mån torde kunna vara att jämföra med de kyrkolandgillen i Skåne, Halland och Blekinge, vilka icke motsvaras av äganderätt till jord och vilka enligt vad nyss anförts skola helt och hållet inlösas av statsverket. Det torde därför icke kunna anses innebära ett oskäligt gynnande av ägarna av nu ifrågakommande hemman om en något större del av kostnaden för avlösningen av avgälderna stannar å statsverket än vid avlösning av frälseränta. Att detta bidrag från staten lämnas i form av räntefrihet å förskottet synes vara praktiskt och lämpligt samt ägnat att på kortast möjliga tid amortera förskottet.»

Utskottet.

Utskottet har vid sin granskning av de framlagda lagförslagen icke funnit anledning till erinran mot desamma och får alltså hemställa,

att förevarande proposition måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 10 februari 1938.

På första lagutskottets vägnar:

THORWALD BERGQUIST.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Karl Emil Johanson**, *Wagnsson*, *Ewerlöf**, *Bran-ting**, *Gärde**, *Englund**, *Verner Andersson* och *Karl Johan Olsson*;

från andra kammaren: herrar *Bergquist*, *Lindqvist*, *Ryberg*, *Olsson* i Mellerud och *Larsson* i Hede*, fru *Gustafson* samt herrar *Olsson* i Rimforsa och *Landgren*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.